

Het Woord van de Gerechtigheid

Nummer 201, mei, juni 2026

“Want ieder die nog van melk leeft, is onervaren in het woord van de gerechtigheid (St. vert.): hij is nog een kind” (Hebr. 5:13). Het “woord van de gerechtigheid” staat in contrast tot “de eerste beginselen van de uitspraken van God” (Hebr. 5:12). Het “woord van de gerechtigheid” duidt daarom op diepere waarheden waarin God handelt op basis van Zijn gerechtigheid met ons.

Het Woord van de Gerechtigheid wil een bijdrage leveren om christenen vertrouwd te maken met de “vaste spijs” (Hebr. 5:14) van het woord van God om geestelijke volwassenheid mogelijk te maken. Bijbelse waarheden die nauwelijks worden onderwezen en van cruciaal belang zijn om “het einddoel van het geloof” (1 Petr. 1:9) te bereiken, zullen in het bijzonder onderwerp van aandacht zijn.

Het Woord van de Gerechtigheid wordt geredigeerd door Roel Velema
e-mail: rjvelema@gmail.com
weblog: <http://velemaweb.nl>

Alle Schriftgedeelten zijn uit de Herziene Statenvertaling (HSV), tenzij anders vermeld.

De kerkvaders (1)

Inleiding

“... opdat Christus door het geloof in uw harten woont en u in de liefde geworteld en gefundeerd bent, opdat u ten volle zou kunnen begrijpen, **met alle heiligen**, wat de breedte en lengte en diepte en hoogte is, en u de liefde van Christus zou kennen, die de kennis te boven gaat, opdat u vervuld zou worden tot heel de volheid van God” (Efez. 3:17-19).

Het Nieuwe Testament en de vroege kerkgeschiedenis kent haar **heiligen** en wat ze hebben geschreven. We staan op hun schouders en kunnen in het bijzonder door deze heiligen ons voordeel doen om de breedte en lengte en hoogte en diepte te vatten van de liefde van Christus.

Deze serie over de kerkvaders wil in vogelvlucht over de vroege kerkgeschiedenis gaan, De vleugels zijn daarbij de *kerkgeschiedenis* zelf en de *historische theologie*.

Kerkgeschiedenis beschrijft wat er gebeurd in de geschiedenis van de gemeente van Jezus Christus.

Historische theologie zegt wat mensen geloofden in die tijd.

We kunnen ook zeggen dat we vliegen op de vleugels van theologie en theosis. *Theologie* beschrijft wat ons geloof inhoudt en *theosis* zegt wat dit persoonlijk en innerlijk voor ons betekent. Beide vleugels zijn van belang, want anders kunnen we niet vliegen. Overdenk Jesaja 40:31 eens vanuit dit oogpunt.

De vroege kerkgeschiedenis gaat over christenen die “*één van hart en ziel waren, en ook niet een zei, dat iets van wat hij bezat, zijn persoonlijk eigendom was, maar zij hadden alles gemeenschappelijk*” (Hand. 4:32 NBG vert.). Maar de eerste vijf eeuwen van grote toewijding kenden ook hun verschillende geloofsovertuigingen, dwaalleer, vervolgingen en secularisatie. In die tijd werden mannen van groot geloof, theologen en apologeten (schrijvers van verweerschriften), kerkvaders genoemd. Zij drukten een stempel op de vroege kerkgeschiedenis. De studie van de kerkvaders, de ‘vaders van de christelijke kerk’, is een boeiend, maar ook een belangrijk aspect van onze geestelijke vorming. Zij hebben steeds gestreden voor geestelijke waarheden die wij nu als vanzelfsprekend aannemen. De studie van de kerkvaders heet ook wel *patrologie*.

Voordat we beginnen met de behandeling van de kerkvaders is het belangrijk om ons af te vragen *wat een kerkvader is*. Het antwoord is moeilijker dan het lijkt, want daar wordt verschillend over gedacht. Rooms-katholieken bijvoorbeeld, kennen een lange lijst van zo'n honderd kerkvaders, terwijl die van de Protestanten heel beperkt is.

De titel 'kerkvader' vindt zijn oorsprong in de naam 'vader' die al in de tweede eeuw aan bisschoppen werd gegeven. De voorgangers van plaatselijke gemeenten werden bisschoppen genoemd. De bisschoppen in de vroege kerk werden gezien als leiders en leraren van de gelovigen. Zij waren het die de gemeente moesten onderwijzen in het geloof en wijzen op dwaalleer. Sommige bisschoppen hadden een grote invloed tot ver buiten hun eigen gemeente en werden “vaders van de kerk” genoemd.

Maar welke lijst ook wordt samengesteld, er zijn vier kenmerken van een kerkvader:

1. oudheid
2. orthodoxie (zuiverheid) van de leer
3. een heilig leven
4. de instemming van de Kerk

1. Wat de *oudheid* betreft, worden de kerkvaders beperkt tot de eerste eeuwen van het christendom. In het algemeen is dat de dood van Johannes van Damascus (ca. 749) voor de Griekse Kerk, en de dood van Isidorus van Sevilla (636) voor de Latijnse Kerk. Reformators beschouwden zelfs Bernardus van Clairvaux (†1153) als de laatste kerkvader. De reden hiervan is dat er toen een andere periode aanbrak en een eind kwam aan de *patristische periode*, het tijdperk van de kerkvaders.

2. Wat de *orthodoxie* betreft, dit kenmerk wordt niet altijd even strak gehanteerd. Bijvoorbeeld, Origenes en Tertullianus worden (terecht) tot de kerkvaders gerekend. Origenes werd echter in

553 als ketter veroordeeld, terwijl Tertullianus zich op latere leeftijd aansloot bij de ketterse Montanisten (hierover later). Kerkvaders (zoals Augustinus, Ambrosius) waren echter belangrijke *theologen* en *schrijvers* die een grote mate van zuiverheid van leer onderwezen. In essentie is een kerkvader een invloedrijke schrijver, leraar en theoloog uit de vroege Kerk (ca. 100-750 na Chr.). Zij hielpen het fundament te leggen en waren meestal bisschoppen die schreven in het Grieks of Latijn.

De naam 'paus' betekent ook 'vader'. Ook priesters werden 'vader', maar niet alle priesters waren kerkvaders. Later werd een kerkvader ook gebruikt in bredere zin.

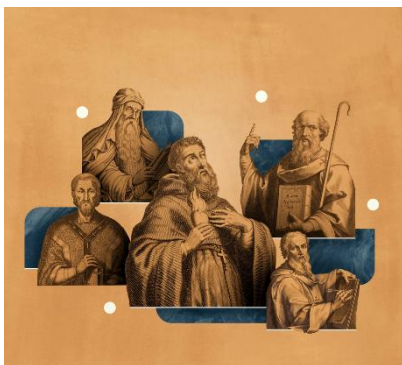
Ook *apologeten* werden tot de kerkvaders gerekend. Zij waren niet per se bisschoppen, maar verdedigers van het geloof. *Martelaren* met een getuigenis ontbraken ook niet, zoals Perpetua, die als vrouw meer een kerkmoeder was en geen kerkvader in strikte zin.

Daarnaast kennen we ook de zogenaamde *woestijnvaders*. Zij waren de vroege christelijke kluizenaars die nadruk legden op zelfkastijding. Hun leer en levenswijze hadden een grote invloed vanaf de derde eeuw. Zij waren de pioniers en grondleggers van het kloosterleven. Hun invloed was groot, waardoor ze in brede zin als 'vaders' van de christelijke traditie kunnen worden beschouwd, ook al is de term 'kerkvader' vaak gereserveerd voor de grote systematische theologen.

Een hoofdstuk apart zijn de *Apostolische vaders*. In essentie zijn dit geschriften, geen personen. Deze geschriften waren de bestsellers van de tweede eeuw. Soms zijn de schrijvers niet bekend, vaak ook wel, bijvoorbeeld Ignatius, de bisschop van Antiochië. Hij vond als martelaar de dood. In strikte zin is hij geen kerkvader, maar wordt vaak wel zo gezien. Dit alles om de eenvoudige reden dat er geen eenduidige omschrijving is wie wel of niet tot een kerkvader moet worden gerekend.

In deze serie zullen we de volgende definitie van een kerkvader hanteren.

Kerkvaders zijn invloedrijk christenen in de vroeg christelijke kerk, die een stempel hebben gedrukt als schrijvers, theologen, apologeten, heiligen (woestijnvaders) en martelaren. Omdat een kerkvader als een metafoor kan worden beschouwd, valt ook Perpetua, als vrouw en martelares, binnen de definitie van kerkvader.

Omdat de kerkvaders vaak te strijden hadden tegen dwaalleer, volgt nu een overzicht van deze vroegchristelijke dwalingen. Ze zijn voornamelijk gecentreerd rond het wezen van God, de Drie-eenheid, de openbaring van de Geest, de Godheid en mensheid van Christus en de zondigheid van de mens.

De dwaalleringen komen in de komende lessen verder aan bod. De opsomming kan alvast verhelderend om een indruk te geven van de strijd was in deze eerste vijf eeuwen van de Kerk. En God voorzag door zijn heiligen deze strijd te strijden!

1. Docetisme

Docetisme is een vroegchristelijke leerstelling die stelt dat Jezus Christus alleen een *schijnbaar lichaam* had dat niet echt menselijk was. Het woord *Docetisme* is afgeleid van het Griekse woord *dokein* (lijken/schijnen). Deze leer ontkent het werkelijke lijden, dood en opstanding van Christus,

omdat materie als onrein werd gezien en God niet echt kon lijden. Het werd bestreden als ketterij door bijvoorbeeld door de apostel Johannes en in de Apostolische Vaders. De leer werd definitief veroordeeld op het Concilie van Chalcedon in 451, dat de volheid van zowel de goddelijke als de menselijke natuur van Christus bevestigde

2. Gnosticisme

Gnosticisme (of gnostiek) is een verzameling mystiek-religieuze stromingen uit de eerste eeuwen na Christus, gekenmerkt door het streven naar innerlijke, goddelijke kennis (gnosis) als weg tot verlossing. Gnostici geloven dat de mens een goddelijke vonk bezit die gevangen zit in het materiële lichaam en de wereld, geschapen door een lagere godheid (demiurg).

3. Marcionisme

Marcion (ong. 85-160 AD) was een welvarende zakenman, een reder, uit Sinope aan de Zwarte Zee. Marcion herontdekte Paulus en begreep dat het evangelie ons bevrijdt van de veroordeling van wet en we worden gerechtvaardigd door het geloof. Marcion leerde dat de God van het Oude Testament een wraakzuchtige God was en niet dezelfde God was als de Vader van de Here Jezus die naastenliefde voorstond. Het evangelie volgens Marcion was daarom ontdaan van alle verwijzingen naar het Oude Testament. Hij verwierp de Oudtestamentische geschriften als van een mindere god, terwijl Jezus kwam als de meest verheven god. Marcion accepteerde alleen de brieven van Paulus en die delen van het evangelie van Lucas die geen verwijzing had naar het Oude Testament. Hoewel Marcion een goed begrip had van de brieven van Paulus, zag hij niet de eenheid van het Oude en Nieuwe Testament. De gnostiek had Marcion beïnvloed, omdat hij de Schepper en Verlosser scheidde. In dit verband is van Marcion gezegd: *“Slechts één man heeft in die tijd Paulus begrepen en die heeft hem verkeerd begrepen.”*

Marcion leerde dat Jezus een tot dusver onbekende God had geopenbaard. De God van het Oude Testament was de auteur van het kwaad, een demiurg, die er alleen was voor de Joden. Daar tegenover stond de God van het Nieuwe Testament, die vol was van genade en van iedereen hield en Zichzelf in Jezus openbaarde. Marcion meende dat Jezus niet was geboren, maar plotseling verscheen in Kapernaüm, rond 29 na Christus. Jezus' ervaringen en lijden waren schijn. Marcion zag een sterke scheiding tussen geest en materie (dualisme) en aangezien de schepping niet door de goede God was verricht, en de materie slecht was, geloofde hij niet in de wederopstanding van het vlees. Hij verwierp de 'pro-joodse' geschriften van het Nieuwe Testament: Mattheüs, Markus, Handelingen en Hebrëeën (een brief die pas later aan Paulus werd toegeschreven, een omstreden toeschrijving). Daarnaast verwijderde hij uit zijn Nieuwe Testament alles wat niet overeenkwam met zijn opvattingen, zodat hij uiteindelijk slechts een aangepaste versie van Lukas en tien brieven van Paulus overhield. Hij zag Paulus als de enige apostel die het evangelie niet had vervalst.

4. Montanisme

Het Montanisme was een radicale, *charismatische* christelijke beweging uit de 2e eeuw (ca. 156-170) in Klein-Azië, gesticht door Montanus en de profetessen Priscilla en Maximilla.

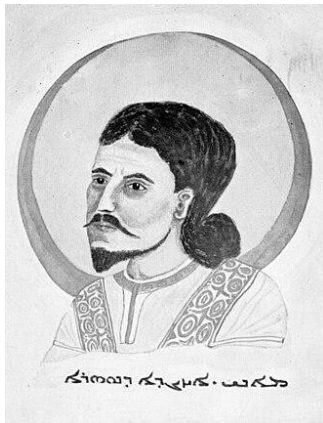
Montanus zag zichzelf als de door Jezus beloofde 'Parakleet.' Na het tijdperk van de Zoon was volgens het Montanisme nu het tijdperk van de Geest aangebroken.

De beweging legde nadruk op directe, extatische openbaringen van de Heilige Geest, een strikte moraal en de spoedige wederkomst van Jezus. De organisatiestructuur was nogal losjes, wat de ambtsopvatting – als tegenreactie – in de kerk heeft beïnvloed. De kerkvader Tertullianus sloot zich op oudere leeftijd aan bij deze 'ketterse' stroming, maar is nooit als 'ketter' veroordeeld.

5. Sabellianisme

Sabellius leerde dat God slechts uit één Persoon bestaat, die zich in drie verschillende gedaanten (*prosopa*) of verschijningsvormen (*modi*) heeft geopenbaard. De term *prosopa* - identiek aan het Latijnse *personae* - werd oorspronkelijk gebruikt voor de verschillende rollen van een acteur, die door middel van verschillende maskers werden uitgebeeld.

6. Manicheïsme

Het Manicheïsme is een ketterij verwant met het Gnosticisme. Deze dwaalleer ontleent haar naam aan Mani of Manes, een Pers, die in het jaar 277 door zijn koning ter dood werd veroordeeld. Volgens het Manicheïsme staan twee eeuwige wezens tegenover elkaar: de god van licht en de god van de duisternis. Er zijn ook, het rijk van het licht, door God beheerst, waar alles vrede is, en het rijk der duisternis, waar alles zucht onder het juk van de satan. Satan roofde de mensen, sloot hen op in hun lichamen, die nu de bron van alle kwaad werden. Door een strikte levenswijze moesten de gelovigen hun opgesloten licht bevrijden en terug laten keren naar het rijk van het licht. Augustinus was aanvankelijk door deze leer beïnvloed.

7. Arianisme

Het Arianisme is genoemd naar de Alexandrijnse priester Arius (256-336). Hij zei dat de Zoon van God niet eeuwig was. de Zoon is geboren uit de Vader in de tijd en zijn goddelijkheid is daarom ondergeschikt aan die van de Vader. Het arianisme kan vergeleken worden met de moderne Jehova's Getuigen.

De grote strijder tegen het Arianisme was Athanasius uit Alexandrië.

8. Nestorianisme

Nestorius kwam oorspronkelijk uit Syrië en werd monnik en priester in Antiochië. Hij werd in patriarch van Constantinopel, maar in 431 A.D. afgezet, omdat hij streed tegen de opvatting dat Maria de moeder, de God zou hebben gebaard. Het plaatselijk gebruik was namelijk om Maria de titel *Theotokos* te geven, dat 'God-baarster' betekent. Hoogstens kon je zeggen dat Maria *Christotokos* was, de moeder van Christus. Nestorius verbood daarom de titel *Theotokos*. De onrust verspreidde zich van Constantinopel naar Alexandrië. Cyrillus, de patriarch Alexandrië, bond de strijd aan met Nestorius. De strijd was vol verwarring, temeer omdat Cyrillus en Nestorius

theologische begrippen anders hanteerden. Uiteindelijk werd op het concilie van Efeze (431) de leer van Nestorius veroordeeld.

9. Pelagianisme

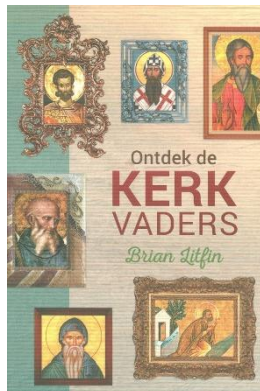
Pelagianen geloven dat de mens op eigen kracht Gods geboden kan onderhouden en zijn eigen heil kan bewerken. Het Pelagianisme is genoemd naar Pelagius, een Britse of Ierse monnik uit de vierde en vijfde eeuw die een streng ascetisch leven leidde. Hij verbleef lange tijd lang in Rome. Later vluchtte hij naar Carthago. Pelagius is vooral bekend geworden door Augustinus van Hippo, die zijn opvattingen fel bestreed.

Pelagius verdedigde het bestaan van de vrije wil. Tegenover het Manicheïsme, dat in zijn optiek het kwaad even machtig maakte als God, zei hij dat de mens door Christus na te volgen in staat is te leven naar Gods wil. Augustinus verkondigde dat God genade nodig is voor ons eeuwig behoud. Hij verdacht Pelagius beïnvloed te zijn door de Manicheeërs. Pelagius ontkende de erfzonde. Hij vond wel dat de genade van God kon helpen hoe ons te gedragen.

Aanbevolen boek om te lezen:

Ontdek de Kerkvaders

Auteur: Brian Liftin

Studievragen

1. Welke definitie zou je geven van een kerkvader?
2. Wat zijn de algemeen aanvaarde kenmerken van een kerkvader?
3. Waarom is de studie van de kerkvaders belangrijk?
4. Welke kerkvaders ken je al?
5. Wat zijn de *Apostolische Vaders*?
6. Lees ook de serie de *Apostolische Vaders (Het Woord van de Gerechtigheid 131-134)*
7. Wat sprak je aan in deze studie?